

Sıkı Yönetim

Alm. *Belagerungszustand (m)*, **Fr.** *Etat (m) de Siége*, **İng.** *Martial law*. Savaş, savaşı gerektirecek durum, ayaklanma, vatanın ve milletin bölünmezliğini tehlikeye düşüren hareketlerin yaygınlaşması gibi anayasada belirtilen, Bakanlar Kurulunun yurdun bir veya birkaç yerinde uygulamaya karar verdiği, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasını geçici bir süre için sınırlayan veya tehir eden ve mülkî idâre ve zâbitanın yerine askerî bir idâre ve zâbitayı getiren idâre şekli; **örfî idâre**.

Sıkıyönetim, demokrasinin verdiği hürriyetin demokrasi aleyhine kullanılmasına mâni olmak için çıkan bir idâre tarzıdır. Demokrasinin yeniden sıhhat bulması için, demokrasinin getirdiği serbestliklerin bir kısmı demokrasi sıhhata kavuşuncaya kadar sınırlanır. Sıkıyönetim, tabiî âfet, salgın hastalık, ağır ekonomik bunalımlar ve sıkıyönetimi gerektiren hallerin daha hafifinin meydana gelmesi durumlarında îlân edilen "Olağanüstü Hal"den farklıdır. Sıkıyönetimde yetki askerî makamlarda, olağanüstü halde ise mülkî makamlardadır. Olağanüstü halde sıkıyönetim mahkemeleri yoktur.

Sıkıyönetim, sâdece maddî düzen ve güvenin sağlanması ile ilgili olduğundan; ülkenin her yerinde değil, yalnız kamu düzeni bozulan bir veya birkaç bölgesinde îlân edilir. Gerekirse tamâmında da îlân edilebilir. Anayasa sınırları içinde ve önceden tespit edilen kurallara göre uygulanan hukûkî bir rejimdir. Bu yüzden, hukuk devleti ilkeleriyle uyuşmayan "polis devleti" ile hiçbir benzerliği yoktur. Sıkıyönetimle ilgili herşey kânunla düzenlenmiş, keyfiliğe yer bırakılmamıştır. Sıkıyönetimin bütün işleri yargı denetimine tâbidir. Fakat alınacak tedbir ve kararlarda, sıkıyönetim komutanına geniş takdir yetkisi tanınmıştır.

Türk kamu Hukûkuna Sıkıyönetim, 1876 Anayasası ile girmiştir.

Cumhûriyet döneminde, 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında sıkıyönetimin hangi hallerde ve nasıl uygulanacağı belirtilmiştir.

Sıkıyönetim, 1982 Anayasasının 122. maddesine göre 1402 sayılı Sıkıyönetim Kânunuyla düzenlenmiştir. 1982 Anayasası, 1961 Anayasasına göre sıkıyönetimin yetkisini arttırmıştır. 1402 sayılı **Sıkıyönetim Kânunu**'nun bâzı maddeleri 1982 Anayasası'nın emirleri doğrultusunda, 1982 târihli, 2766 sayılı kânun ve 1983 târihli, 2836 sayılı kânunla değiştirilmiştir.

1982 Anayasası'nın 122'nci maddesi, Sıkıyönetim ve Seferberlik başlığını taşır ve şöyle der:

“Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelen ve olağanüstü hal îlânını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hâli, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya cumhûriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim îlân edilebilir. Bu karar derhal **Resmî Gazete**'de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı hâlinde değilse, hemen toplantıya çağrılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi gerekli gördüğü taktirde, Sıkıyönetim süresini kısaltabilir, uzatabilir veya sıkıyönetimi kaldırabilir.

Sıkıyönetim süresinde, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda kânun hükmünde kararnâme çıkarabilir.

Bu kararnâmeler, **Resmî Gazete**'de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Bunların meclisçe onaylanmasına ilişkin süre ve usûl içtüzükte belirlenir.

Sıkıyönetimin her defâsında dört ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz.

Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, idâre ile olan ilişkileri, hürriyetlerin nasıl sınırlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi hâlinde, vatandaşlar için getirilecek yükümlülükler kânunla düzenlenir.

Sıkıyönetim Komutanları, Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak görev yaparlar.”

Sıkıyönetim Komutanlığı: Sıkıyönetim îlân edildiği bölgede, kânun hükümlerini uygulamak için, en az kolordu veya eşit kıta komutanlığı görevi yapmış veya hâlen yapmakta olan bir komutan; Genelkurmay Başkanlığının teklifi, Millî Savunma Bakanının uygun bulması, Başbakanın imzâlaması ve Cumhurbaşkanının onayladığı bir kararnâmeyle Sıkıyönetim Komutanı olarak tâyin edilir. Görev ve yetki yönünden Genelkurmay Başkanı ve Başbakana karşı sorumludur. Sıkıyönetim Komutanına, bölge ve olay durumuna göre yeteri kadar yardımcı verilir. Bunlara Sıkıyönetim Komutan Yardımcıları denir.

Sıkıyönetim Komutanı, kendi görev bölgesindeki genel güvenlik ve kamu düzeni için olağanüstü bâzı tedbirler alma yetkisine sâhiptir. Mesken, dernek, siyâsî parti, kulüp, sendika binâları; işyeri, tüzel kişi olan kurum ve kuruluşları; kapalı ve açık yerleri; mektup, telgraf, telefon gibi haberleşme araçlarını; kişilerin üzerini, herhangi bir talep veya izne gerek duymadan arayabilir. Delil niteliğinde olan eşyâya el koyabilir. Radyo, televizyon, gazete, kitap, dergi, film,

broşür, afiş vs. üzerine sansür koyabilir. Matbaaları kapatabilir. Şüpheli ve zararlı görülenleri, bâzı suçla sabıkalı bulunanları sıkıyönetim bölgesi dışına çıkarabilir.

Grev ve lokavtı yasaklayabilir veya izne bağlayabilir. Her türlü toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir. Dernek ve kuruluşların çalışmalarını durdurabilir. İzne bağlayabilir. Zarurî ihtiyaç maddelerinin imâlini, depolanmasını, naklini kontrol edebilir. Kahvehâne, gazino, sinema vs. gibi eğlence yerlerini denetler, gerekirse kapatabilir. Kara, deniz ve hava trafiğini düzenleyici tedbirler alabilir. Bölgeye giriş çıkışı sınırlandırabilir. Gerekirse sokağa çıkma yasağı da koyabilir.

1402 sayılı kânunun 1982 Anayasası'nın kabülünden sonra değiştirilen maddeleriyle komutana gerekli gördüğü memurları görevden elçektirme yetkisi verilmiştir. Bu değişiklikler, Sıkıyönetim Komutanının yetkilerini arttırmıştır.

Sıkıyönetim Mahkemeleri: Sıkıyönetim bölgesinde görevlendirilen askerî mahkemelerdir. Bu mahkemelerde, Genelkurmay Başkanlığı ve Millî Savunma Bakanlığı tarafından seçilen yeterli sayıda, adlî müşâvir, askerî hâkim, askerî savcı ve bunların yardımcıları görevlendirilir. Sıkıyönetim askerî mahkemeleri göreve başlayıncaya kadar, suç işlenen yerlerde bulunan askerî savcılar ve bunlar yoksa cumhûriyet savcıları, sıkıyönetim askerî mahkemesi savcılarının görevini de yaparlar. **Türk Cezâ Kânunu**'nda yazılı devletin şahsına karşı işlenen suçlar, kamu düzenini bozan yangın çıkarma, ulaşımı engelleme, yağma, yol kesme suçları, silahlı kuvvetler aleyhine işlenen suçlar, sıkıyönetim yasaklarına uymamaktan doğan suçlar gibi kânunda belirtilen suçlara bu mahkemelerde bakılır. Bu gibi suçlara el koyan yetkili makamlar, hazırlık soruşturması evrakını hemen, sıkıyönetim komutanına gönderir. Komutan da evrâkı ya komutanlık nezdindeki sıkıyönetim savcılığına veya genel hükümler çerçevesinde işlem yapılmak üzere ilgili makama gönderir. Sanıkların mahkemelere sevk ve tutuklanmalarına komutan yetkilidir. Karar verilinceye kadar sanıklar göz altında tutulur (en fazla 45 gün).

Sıkıyönetim mensuplarının işlediği suçlara da sıkıyönetim mahkemelerinde bakılır.

Sıkıyönetim Komutanlığı emrine uymama suçları ayrıca cezalandırılır. Sıkıyönetim mahkemelerince verilen hürriyeti bağlayıcı cezâlar, para cezasına çevrilemez. Bâzı resmî ve sivil yüksek makam sâhiplerinin (general, müsteşar, anayasa mahkemesi üyesi vs. gibi) kavuşturmaları yetkili kurul ve makamlarının izni ile olabilir. Kânunların izne tâbi tutmadığı suçlular hakkında, sıkıyönetim komutanlığı da izin almadan kovuşturma yapabilir.

Sıkıyönetim mahkemelerinin temyiz yeri Askerî Yargıtay olup, sıkıyönetimden gelen dosyalara öncelikle bakmak mecbûriyetindedir.

Türkiye’de İlân Edilen Sıkıyönetimler

-Doğu’da Şeyh Said ayaklanması üzerine (Muş, Bingöl, Elazığ-Siirt, Diyarbakır, Mardin, Tunceli, Urfa, Bitlis, Van, Hakkâri, Malatya, Erzurum illerinde) 24.2.1925-23.12.1927.

-Kubilay olayı üzerine (Menemen, Manisa ve Balıkesir’de) 1.1.1931-9.3.1931.

-İkinci Dünya Savaşı üzerine (İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli’nde) 20.11.1940-23.12.1947

-6/7 Eylül olayları üzerine (İstanbul, Ankara ve İzmir’de) 7.9.1955-7.6.1956

-1960 öğrenci olayları 27 Mayıs hareketi üzerine (İstanbul ve Ankara’da) 28.4.1960-1.12.1961

-20/21 Mayıs olayları üzerine (İstanbul, Ankara ve İzmir’de) 21.5.1963-20.7.1964

-15/16 Haziran işçi olayları üzerine (İstanbul, Kocaeli merkez ve Gebze’de) 16.6.1970-16.9.1970

-12 Mart hareketinin ardından (İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, İzmir, Eskişehir, Ankara, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt illerinde) 26.4.1971-26.9.1973

-Kıbrıs Harekâtı üzerine (İstanbul, Ankara, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Antalya, Muğla, Adana, İçel ve Hatay illerinde) 20.7.1974-2.9.1975

-Irak iç savaşı sebebiyle (Diyarbakır, Hakkâri, Mardin ve Siirt illerinde) (TBMM onaylamadı) 27.3.1975-27.3.1975

-Yaygın şiddet hareketleri üzerine (Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas, Urfa, Adıyaman, Hakkâri, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Tunceli, İzmir, Hatay, Ağrı illerinde) 26.12.1978-12.9.1980

-12 Eylül hareketi üzerine (bütün yurttta) 12.9.1980-19.7.1987